

ВПЛИВ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВ УКРАЇНИ

INFLUENCE OF DIGITAL ECONOMY ON ACTIVITY OF BANKS OF UKRAINE

У статті узагальнено наукові підходи до визначення поняття «цифрова економіка», проведено аналіз впливу цифровізації на діяльність сучасних банків та визначено специфіку розвитку цифровізації в Україні. Наведено законодавчі акти, що сприяють розвитку цифрових технологій в Україні, здійснено порівняльний аналіз рейтингових показників цифрової трансформації у світі та в Україні. Доведено, що під впливом цифрових технологій у банківській сфері розвиваються процеси дезінтермедіації. Для активізації процесів цифровізації в Україні запропоновано: розробити комплексну національну стратегію у сфері цифрових навичок та методологію проведення досліджень процесів розвитку цифрових компетенцій; сформувати національну систему статистики цифрових навичок і компетенцій. З метою управління ризиками цифрових технологій запропоновано формування законодавчих норм і положень спільного регулювання діяльності суб'єктів цифрового ринку.

Ключові слова: цифрова економіка, банк, Інтернет, інформація, трансформація, дезінтермедіація, цифрові компетенції.

В статье обобщены научные подходы к определению понятия «цифровая экономика», проведен анализ влияния цифровизации на деятельность современных банков и определена специфика развития цифровизации в Украине. Приведены законодательные акты, способствующие развитию цифровых технологий в Украине, осуществлен сравнительный анализ рейтинговых показателей цифровой трансформации в мире и в Украине. Доказано, что под влиянием цифровых технологий в банковской сфере развиваются процессы дезинтермедиации. Для активизации процессов цифровизации в Украине предложено: разработать комплексную национальную стратегию в сфере цифровых навыков и методологию проведения исследований процессов развития цифровых компетенций; сформировать национальную систему статистики цифровых навыков и компетенций. В целях управления рисками цифровых технологий предложено формирование законодательных норм и положений совместного регулирования деятельности субъектов цифрового рынка.

мика», проведен анализ влияния цифровизации на деятельность современных банков и определена специфика развития цифровизации в Украине. Приведены законодательные акты, способствующие развитию цифровых технологий в Украине, осуществлен сравнительный анализ рейтинговых показателей цифровой трансформации в мире и в Украине. Доказано, что под влиянием цифровых технологий в банковской сфере развиваются процессы дезинтермедиации. Для активизации процессов цифровизации в Украине предложено: разработать комплексную национальную стратегию в сфере цифровых навыков и методологию проведения исследований процессов развития цифровых компетенций; сформировать национальную систему статистики цифровых навыков и компетенций. В целях управления рисками цифровых технологий предложено формирование законодательных норм и положений совместного регулирования деятельности субъектов цифрового рынка.

Ключевые слова: цифровая экономика, банк, Интернет, информация, трансформация, дезинтермедиация, цифровые компетенции.

УДК 330.336.24

Казарян О.Г.

викладач кафедри банківської справи
Одеський національний
економічний університет

The article generalizes the scientific approaches to the definition of the concept of "digital economy", which is the result of the transformational effects of new technologies of general purpose in the fields of information and communication. The analysis of the influence of digitalization on the activity of modern banks, which operate in the situation of rapid and irreversible changes in technologies, competition in the market of banking services with the increase in the number of non-banking organizations, changes in customer behavior and regulation. As a result, the banks and their operating models that currently exist will not be able to remain unchanged in the future, which will update the proposed study. It was determined that banks for a long time before the introduction of digital technologies, used for their operations expensive uniqueness of hardware and software systems that reduced the competition from other financial intermediaries. With the advent of software solutions on the market that give users access to mobile banking services and the ability to use their own "bring-your-own-device" and cloud platforms, expensive banking software is transformed from an asset into an obligation in the form of irreversible obsolete infrastructure, cost bases and technology platform, which creates difficulties for innovative customer service and, as a result, to the development of disintermediation processes. It is proved that under the influence of digital technologies in the banking sphere, processes of disintermediation are developing, which manifests itself in the loss of banks' competitive positions and the reduction of the efficiency of the functions of banks as financial intermediaries. The legislation that promotes the development of digital technologies in Ukraine is presented, and a comparative analysis of the rating indicators of digital transformation in the world and in Ukraine is carried out. Proposed: to develop a comprehensive national strategy in the field of digital skills; methodology for researching the processes of development of digital competences; to form the national system of statistics of digital skills and competences.

Key words: digital economy, bank, Internet, information, transformation, disintermediation, digital competencies.

Постановка проблеми. Об'єктивний розвиток суспільства відбувається на основі виникнення нових досягнень науки і технологій, які впливають на економічні відносини в державі, а в останні десятиліття більш активно – на відносини фінансового сектору з іншими секторами економіки. Одним із таких нових наукових досягнень є цифрова економіка, яка формується під впливом інших наук, таких як економіко-математичне моделювання, соціальна психологія, системи інформаційної безпеки, телекомунікаційні технології. Цифрова економіка є результатом трансформаційних ефектів нових технологій загального призначення у сферах інформації та комунікації. Вони впливають на всі сектори економіки і соціальної діяльності, таких як роздрібна торгівля, транспорт, фінансові послуги, виробництво, освіта, охорона здоров'я, засоби масової інформації тощо. Інтернет розширює права і можливості спілкування, поро-

джує нові технології, нові підприємства, ринки та ризики. Значний вплив цифрові технології мають і на банківський сектор економіки. Інтеграція інформаційно-телекомунікаційних технологій із реальними процесами здійснення банківських операцій вимагає дотримання глобальних норм, правил і стандартів.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває дослідження тенденцій впливу цифрової економіки на діяльність банків, зумовлених такими специфічними особливостями, як швидкий прогрес і темпи суспільного виробництва, економічна циклічність, глобалізація світової економіки і рівень упровадження цифрових технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем впливу цифрової економіки на діяльність банків присвячені наукові праці як іноземних учених (М. Верьєлінгер, С. Далман, Дж.-П. Зігранд, Д. Зиммерман А. Менквелд,

Д.Кліфф тощо), так і вітчизняних (Т. Васильєва, О. Степаненко, В. Корнівська, Л. Кузнєцова, Ю. Онищенко та ін.). Однак в опублікованих працях більшість авторів загалом окреслюють проблему, тому потребують подальшого розвитку як визначення сутності поняття «цифрова економіка», так і визначення специфіки банківської діяльності під впливом цифрових технологій та зміни конкурентних позицій банків на фінансовому ринку.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз впливу цифрових технологій на діяльність банків. Для досягнення мети у статті вирішено такі завдання: узагальнено наукові підходи до визначення сутності поняття «цифрова економіка», проведено аналіз впливу цифровізації на діяльність сучасних банків та визначено специфіку їхнього розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цифрові інновації почали поширюватися в світі з 1960-х років. Початком цифрової інтеграції можна вважати автоматизацію виробництва і бізнес-процесів. Подальший розвиток цифровізація отримала в середині 90-х років ХХ ст., її характерною особливістю тоді стало глобальне проникнення всесвітньої павутини і мобільного зв'язку в життя суспільства, що створило умови для розвитку цифрової економіки. Незважаючи на велику кількість трактувань поняття «цифрова економіка», єдина думка щодо його змісту у дослідників відсутня (табл. 1).

Сучасні вітчизняні дослідники у своїх працях аналізують процеси розвитку цифрової еконо-

міки, наприклад, Ю. Онищенко у своїй праці виділяє та характеризує три етапи розвитку цифрової економіки [2].

У банківському секторі особливості цифрової трансформації аналізує Л. Кузнєцова, яка виокремлює п'ять основних етапів розвитку: поява Digital-каналів; створення і впровадження Digital-продуктів; зміна бізнес-моделей банків; створення штучного інтелекту; побудова цифрового ДНК. При цьому відзначає, що сьогодні засади п'ятого етапу цифрової трансформації банківського бізнесу тільки формуються дослідниками різних галузей економіки [3, с. 73].

Сучасні банки функціонують у ситуації стрімких і незворотних змін у технологіях, конкуренції на ринку банківських послуг зі збільшенням кількості небанківських організацій, змін у поведінці клієнтів і регулюванні. У результаті банки та їхні операційні моделі, що функціонують нині, не зможуть залишатися незмінними в майбутньому, що актуалізує запропоноване дослідження.

Необхідно відмітити, що банки тривалий час, до впровадження цифрових технологій, використовували для своїх операцій дорогі унікальні апаратні та програмні системи, які зменшували конкуренцію з боку інших фінансових посередників. З появою на ринку програмних рішень, що дають користувачам доступ до мобільних банківських послуг і можливість використання власних пристроїв («bring-your-own-device») та хмарних платформ, дороге банківське програмне забезпечення перетворюється з активу в зобов'язання у вигляді нео-

Таблиця 1

Розвиток наукових підходів дослідників до визначення дефініції «цифрова економіка»

Джерело	Визначення	Особливості
Margherio et al., 1999: The Emerging Digital Economy (US Commerce Department)	Автор не дає чіткого визначення; розглядаються чотири чинники розвитку цифрової економіки: розростання мережі Інтернет; електронна торгівля між підприємствами; цифрова доставка товарів і послуг	Уперше чітко виділено компоненти цифрової економіки. Фокус спрямований скоріше на компоненти цифрової економіки, аніж на поняття як таке
Mesenbourg, 2001: Measuring the Digital Economy (US Bureau of the Census)	Автор вказує на те, що поняття «цифрова економіка» складається з трьох компонентів: 1) інфраструктура електронного бізнесу; 2) електронний бізнес, 3) електронна торгівля	Автор сфокусувався на тому, як виміряти феномен електронного бізнесу та електронної торгівлі
Department of Broadband Communications and the Digital Economy (DBCDE) / Australia / 2013	Цифрова економіка – це глобальна мережа економічної і суспільної діяльності, яка стала можливою завдяки цифровим технологіям, таким як Інтернет і мережі мобільного зв'язку	Визначено ключові елементи цифрової економіки: підготовленість, середовище та використання, заходи державної підтримки розвитку цифрової економіки
European Parliament 2015: Challenges for Competition Policy in a Digitalised Economy	«Цифрова економіка – це складна структура, що має декілька рівнів, пов'язаних між собою практично нескінченною і постійно зростаючою кількістю вузлів (каналів)	Автори фокусуються на зміні конкуренції на ринках та необхідності розроблення адекватного регулювання цифрової економіки
Bahl, 2016: The Work Ahead: The Future of Businesses and Jobs in Asia Pacific's Digital Economy (Cognizant)	Автор не наводить конкретного визначення; замість цього в роботі наводиться розмежування між «задіяти» цифрові технології й «існувати», завдяки чому визначається вплив на вартість продуктів	Автор фокусується на вартості і рентабельності та рекомендує розширювати використання цифрових технологій, що створює потенціал для зростання рентабельності

Джерело: складено на основі [1]

боротної застарілої інфраструктури, бази витрат і технологічної платформи, що створює труднощі інноваційного обслуговування клієнтів і в результаті – до розвитку процесів дезінтермедіації.

Термін «дезінтермедіація» (негативна приставка «dis» і «intermediation» – посередництво) є досить новим в економічній науці. Вперше він став вживатися в середині 60-х рр. минулого сторіччя у США і спочатку виник, щоб визначити відтік коштів із депозитів фінансових посередників для вкладення їх в інвестиції з більш високою прибутковістю.

В останні десятиліття іноземними авторами проводилися дослідження, спрямовані на вивчення дезінтермедіації в різних країнах та визначення її впливу на економіку [4; 5], але в умовах цифровізації активне використання нефінансовими посередниками банківських операцій приводить до необхідності уточнення визначення, що характеризує сутність цього явища.

У «Новому економічному енциклопедичному словнику» поняття дезінтермедіація визначається як: 1) відмова від посередництва банків на ринку позичкових капіталів на користь прямого випуску цінних паперів; 2) вилучення клієнтами депозитів з банку для інвестицій в інші грошові операції в період зростання відсоткових ставок; 3) вплив частини кредитних ресурсів за межі банківської системи країни; 4) неспроможність фінансових інститутів виконувати свої посередницькі функції [6].

Таким чином, дезінтермедіація – це зумовлене економічними, політичними, соціальними факторами явище, результатом якого є дисфункція банківського посередництва під впливом цифрових технологій. Таким чином, дезінтермедіація в банківській сфері проявляється у втраті і зниженні ефективності функцій банків як фінансових посередників.

Проблема посилюється тим, що нематеріальна природа банківського сектору сприяє та спрощує використання цифрових технологій і надання банківських послуг через Інтернет. Це підтверджується досвідом країн з економікою, що розвивається, які минулий етап у розвитку банківських технологій, що передбачав наявність центрального серверу і пов'язаних із ним відділень банку, а навпаки – одразу починали пропонувати саме мобільні послуги. Наприклад, на деяких ринках, що розвиваються, особливо в країнах Африки, платіжні системи та системи кредитування виникли за межами традиційних банківських структур і функціонують за підтримки операторів мобільного зв'язку, таких як Vodafone.

Аналогічна ситуація у формуванні конкурентних переваг може виникнути і на розвинених фінансових ринках, особливо під впливом адекватних норм регулювання. Наприклад, інтенсивна активність після кризи європейських регуляторів змушує банки цього регіону вносити більш ради-

кальні зміни в пропоновані клієнтам продукти і послуги.

Сучасний світовий банківський сектор під впливом цифровізації зазнає радикальних змін, що викликані значною кількістю факторів. Клієнти використовують все більше каналів отримання банківських послуг, користуючись новими платформами для взаємодії з банками, тому в результаті цифровізації банківських процесів покращується клієнтський досвід.

Використання цифрових технологій і аналізу великих масивів даних дозволяє створювати принципово нові банківські продукти. «Цифрові» і технологічні компанії (фінтех-компанії, телекомунікаційні гравці, IT-компанії) виходять на ринок фінансових послуг, а великі традиційні банки створюють екосистеми, орієнтуючись на найбільш прибуткові складники всередині банківського ланцюжка створення вартості та за її межами.

Сукупний вплив чинників, що визначають зміни в діяльності банківського сектору (технології, поведінка клієнтів і регулювання), посилюється завдяки тому, що вони часто взаємодіють між собою. Наприклад, технологічні зміни створюють нові можливості для обслуговування клієнтів, які сприяють подальшому інвестуванню в розвиток цифрових технологій.

Аналогічним чином зміни в регулюванні приводять до інновацій у сфері обслуговування клієнтів, а також до структурних інновацій, які змінюють характер діяльності банків, які підлягають регулюванню. Водночас зміна підходів і очікувань змінює саму реальність і сприйняття ролі і значення банківського сектору суспільством.

Необхідно відмітити, що банківський сектор України поступово освоює цифрові технології, а це приводить до того, що моделі обслуговування значно змінюються (машинне навчання, хмарні обчислювання, штучний інтелект, P2P-кредитування).

Про досягнення України у розвитку цифровізації порівняно з іншими країнами світу свідчать дані табл. 2.

В Україні поступово з 2016 року починають створюватися умови для цифровізації економіки: в результаті розвитку інтегрованої мережевої економіки знижуються бар'єри для входу на ринок небанківських гравців, і телекомунікаційні та IT-компанії запускають фінансові послуги та продукти на основі своїх компетенцій.

Сприяла розвитку цифровізації прийнята стратегія «Цифрова адженда України – 2020». Для ефективного вирішення завдань стратегії поступово формуються законодавчі акти цифровізації: в 2017 році прийнято закон «Про електронні довірчі послуги» (за своєю сутністю є технічним перекладом європейського Регламенту за eIDAS-регулювання) [11], у 2018 році набрав чинності Закон «Про основні принципи забезпечення кібербезпеки України» [12],

Таблиця 2

Рейтингові показники розвитку цифрової трансформації в світі та в Україні

ПОКАЗНИК	ДЕРЖАВИ-ЛІДЕРИ	УКРАЇНА
Місце в рейтингу Глобального індексу інноваційного розвитку (2018 р.)	1 місце – Швейцарія (68,4); 2 місце – Нідерланди (63,3); 3 місце – Швеція (63,1); 6 місце – США (59,8); 9 місце – Німеччина (58); 17 місце – Китай (53,1)	75 місце (40,5)
Рейтинг цифрової конкурентоспроможності (2018 р.)	1 місце – США (100); 2 місце – Сінгапур (99,4); 3 місце – Швеція (97,5); 5 місце – Швейцарія (95,9); 18 місце – Німеччина (85,4); 30 місце – Китай (74,7)	58 місце (51,3)
Рейтинг країн за побудовою нових технологій (2018 р.)	1 місце – Сінгапур (96,3); 2 місце – Ізраїль (94,3); 3 місце – Канада (93,9); 4 місце – США (93,7); 7 місце – Швеція (92); 14 місце – Німеччина (81,4)	39 місце (60,8)
Рейтинг простоти ведення бізнесу (2019 р.)	1 місце – Нова Зеландія (86,6); 2 місце – Сінгапур (85,2); 3 місце – Данія (84,6); 12 місце – Швеція (81,3); 24 місце – Німеччина (78,9); 46 місце – Китай (73,6)	71 місце (68,3)

Джерело: побудовано на основі даних [7; 8; 9; 10]

згідно з яким в Україні повинна бути створена урядова команда реагування на комп'ютерні надзвичайні події – CERT-UA. Однією з найважливіших проблем розвитку цифрової економіки в Україні є відсутність державної ініціативи, програми, стратегічного документу, бачення, спрямованих на створення комплексної національної системи розвитку цифрової грамотності. Це, на нашу думку, є важливою передумовою активізації процесів цифрової трансформації. Також на державному рівні відсутні інструменти моніторингу та оцінки цифрових навичок і компетенцій. Через це важко визначити вектор і конкретні дії щодо розвитку сфери цифрових навичок і компетенцій суб'єктів усіх ринків економіки України на найближчу перспективу.

Відсутність комплексної методології для проведення необхідних досліджень ситуації у сфері розвитку цифрових навичок і компетенцій унеможливає розроблення методології вимірювання та впровадження незалежної сертифікації рівня цифрових навичок відповідно до потреб ринку праці. Методика збору статистичних даних державними органами статистики є далеко не досконалою для проведення належного аналізу ситуації у сфері розвитку цифрових навичок і компетенцій. Таким чином, ця галузь є однією з найбільш неврегульованих у сфері гармонізації цифрових ринків і потребує вдосконалення.

У сучасних умовах розвитку цифрових технологій банкам України, щоб бути конкурентоздатними на фінансовому ринку, необхідно поєднувати активність у сфері цифрових технологій з корпоративним управлінням, що буде сприяти ефективності процесів переходу від простого використання інформаційних технологій до масштабних змін на ринку [13, с. 72].

Висновки з проведеного дослідження. Аналіз процесів цифрової трансформації відносин банків та інших суб'єктів фінансового ринку дає змогу дійти висновку, що у банків все ще є конкурентні переваги (бренди та ділова репутація), а альтернативні постачальники цифрових послуг тільки їх

формують. Однак багато гравців із сектору технологій вже мають бренди, які можуть стати основою для формування довіри й оспорювання лідерства банків у наданні банківських послуг. У ситуації, що склалася, щоб не втратити свою значущість, сьгоднішнім банкам необхідно: продовжувати адаптуватися до змін у регулюванні, інвестувати в цифрову трансформацію методів клієнтського обслуговування й операційні інновації, змінювати організаційну культуру і моделі поведінки, а також демонструвати суспільству, що банки заслуговують його довіри.

Для ефективного вирішення проблем цифровізації в Україні необхідно виконати такі заходи: розробити комплексну національну стратегію у сфері формування цифрових навичок і компетенцій в Україні; розробити перелік цифрових навичок і компетенцій для цільових аудиторій окремих галузей, у тому числі і для підприємств малого та середнього бізнесу в Україні на базі фреймворку Digital Competence 2.0; розробити комплексну методологію для проведення досліджень ситуації у сфері розвитку цифрових навичок і компетенцій в Україні; забезпечити впровадження вдосконаленої (на базі Eurostat) національної системи індикаторів розвитку цифрових навичок і компетенцій в національну систему статистики.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бухт Р., Хікс Р. Визначення, концепція та вимірювання цифрової економіки. *Вісник міжнародних організацій*. 2018. Т. 13. № 2. С. 143–172. DOI: 10.17323/1996-7845-2018-02-07.
2. Онищенко Ю.І. Еволюція теоретичних підходів до визначення сутності дефініції «цифрова економіка». *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. URL: <http://www.business-navigator.ks.ua> (дата звернення: 04.03.2019).
3. Кузнєцова Л.В. Цифрова трансформація банківського бізнесу. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. м. Львів, 24 листопада 2018 р. Львів, 2018. Ч. 2. С. 72–75.

4. Roldos J. Disintermediation and Monetary Transmission in Canada. IMF Working Paper. March, 2006. URL : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2006/wp0684.pdf> (дата звернення: 04.03.2019).

5. Lima F., Soares de Pinho P. Financial Disintermediation and the Measurement of Efficiency in Banking: the case of Portuguese Banks. European Financial Management Association 2008. Annual Meeting. URL : <http://www.efmaefm.org/0EFMAMEETINGS/EFMA%20ANNUAL%20MEETINGS/2008-athens/Lima.pdf> (дата звернення: 04.03.2019).

6. Амоша О.І., Моїсеєв Г.В. Новий економічний енциклопедичний словник. *Економіка промисловості*. 2008. № 1. С. 146.

7. Global Innovation index. 2018. URL : <http://www.globalinnovationindex.org/gii-2018-report#> (дата звернення: 04.03.2019).

8. Digital competitiveness ranking. URL : <https://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-center-rankings/world-digital-competitiveness-rankings-2018> (дата звернення: 04.03.2019).

9. Know-how necessary to discover, understand and build new technologies. URL : <http://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-center-rankings/world-digital-competitiveness-rankings-2018> (дата звернення: 04.03.2019).

10. Doing business. *A World Bank Group Flagship Report*. 2019. URL : http://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2019-report_web-version.pdf (дата звернення: 04.03.2019).

11. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 №2155-VIII / Верховна Рада України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19> (дата звернення: 04.03.2019).

12. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України. Закон України від 08.07.2018 № 2163-VIII/ Верховна Рада України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19> (дата звернення: 04.03.2019).

13. Кузнєцова Л.В., Шмуратко Я.А. Регулювання ринку похідних фінансових інструментів в умовах глобальної економічної нестабільності : монографія. Харків: Діса Плюс, 2018. 248 с.